

ДУХОВНІСТЬ І ПСИХОКУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті розкриваються особливості та роль психокультури у формуванні духовності особистості.

Вступ

«Духовність» завжди мала у філософії важливе значення, і відіграла визначну роль у ключових проблемах: людина, її місце й призначення у світі, зміст її буття, культура, суспільне життя. Проблема духовності цікавила людство в усі часи. Ця проблема досліджувалась багатьма науками.

На формування духовності впливають безліч факторів. Особистість живе у суспільстві, кожен день спілкується, емоційно реагує, ставить перед собою завдання, постійно розширює коло оточуючих, набуває нових знань у всіх сферах життя, перебуває в процесі пошуку, духовного розвитку. Займаючись певною діяльністю, людина засвоює певні цінності, норми, особливості існування даного суспільства. На формування духовності особистості впливатимуть її світогляд, що формується під впливом оточуючого середовища та власне особливостей самої особистості, виховання, самовиховання, моральні цінності, що притаманні людині та ін. Всі ці чинники формують психокультуру особистості. Актуальним є вивчення ролі психокультури соціуму у формуванні духовності особистості. Особливостей виникнення індивідуальної психокультури, як вона змінюється, як формується у певній культурі. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що демократичне суспільство передбачає розвиток людини самостійної, що повинна мати розвинуту духовність і психокультуру. Тому важливим є те, як формується психокультура особистості в наш час та як вона впливає на духовність особистості.

Постановка завдання

Метою статті є розгляд духовності в цілісному баченні. Психокультуру ми розглядаємо як певну форму регулювання та розвитку психіки особистості. Актуальним є вивчення ролі психокультури соціуму у формуванні індивідуальної психокультури, оскільки психокультура соціуму сприяє засвоєнню певного типу духовності. Тому важливим є дослідження духовності в контексті становлення психокультури. Тому ми звернемо увагу на поєднання двох понять під кутом зору особистості, тобто, як психокультура впливає на формування духовності.

Аналіз досліджень та публікацій

Вперше проблема розвитку духовності розглядалася у працях Платона, Аристотеля. Вони вважали, що слово «духовність» є похідним від слова «дух» (лат. «spirit» та грец. «пнеума»), яке означає рухливе повітря, повівання дихання, носій життя. Багато видатних науковців також займалися проблематикою духовності: Н.Бердяєв, В.Пономаренко, І.Ільїн, В.Вернадський, К.Юнг, С.Кримський.

Г.Сковорода Н. Бердяєв, В.А.Сухомлинський розглядали духовність як таку, що формується в тісному зв'язку як із розумовим, так і з моральним та

естетичним розвитком людини. Вважали, що сфера духовного життя людини – це розвиток, формування і задоволення його моральності, інтелектуальних і естетичних запитів й інтересів у процесі активної діяльності. Джерелом духовного світу людини є матеріальний світ, об'єктивна дійсність і особливо такі важливі її сфери, як громадське життя людини, його соціальний і моральний досвід, індивідуальні особливості особистості.

Поняття психокультури К.Сельчюнок, О.Мотков, Т.Огньова розглядають як сукупність існуючих у індивіда уявлень про психіку, форми регулювання і розвитку психіки, що використовуються.

Але визначальним для подальшого розгляду є саме вплив психокультури на формування духовності особистості.

Основна частина

Духовність зв'язана з внутрішнім станом людини. Духовність відображає не тільки ті переживання, які традиційно вважаються релігійними, а й ті, що торкаються сприйняття та пізнання, всю людську активність та всі функції, у яких загальний підсумок – володіння цінностями, більш високими, ніж загальноприйняті – такі, як етичні, естетичні, героїчні, гуманістичні та альтруїстичні.

У процесі духовного розвитку особистості можна виділити кілька етапів: криза, що передуює духовному пробудженню; криза, викликана духовним пробудженням; реакція, що слідує за духовним пробудженням; процес перетворення особистості.

Проблема формування духовності – одна з із найбільш гострих проблем сьогодення. Адже, духовність надає надзвичайності усім психічним характеристикам людини. Проблеми духовності належать до числа основних психологічних та філософських проблем. Життєво важливі задачі, котрі стоять перед сучасною цивілізацією – це подолання соціальної й національної несправедливості, припинення національної кризи, що потребує корінного перетворення свідомості багатьох людей, тобто нового духовного відродження суспільства.

Що ж таке духовність? Духовність – це внутрішній світ людини, зв'язок людини з релігією. Духовність – це те, що відрізняє людину, що властиве лише їй одній. Духовність – це ідеальний початок з якого походить творча сила, яка удосконалює і піднімає людину у світ чистий і цінний. І саме в цьому чистому і цінному світі існує любов, добро, співчуття, творчість, справедливість, свобода [11].

Духовність – це завжди ціннісне домобудівництво особистості. Це безкінечний шлях до формування свого внутрішнього світу, що дозволяє людині не залежати повністю від

контексту, зовнішнього життя, тобто залишатися собі тотожним [8].

Духовність – це взагалі весь ціннісний досвід людства, який не поділяється за епохами. Духовність виступає, як цілісність розвитку особистості, як заклик згори зробити те, що не робиться природним чином. Заклик, який потребує індивідуальної розшифровки. Духовність – це спосіб життя. Російський словник Даля визначає духовність як те, що протистоїть плоті [3, с.226]. Визначень поняття духовності багато. Але що саме впливає на її формування? Суспільство в якому живе особистість? Умови проживання в сім'ї? Люди, які нас оточують? Кризові ситуації, що стаються протягом життя? Індивідуальні особливості особистості? Світогляд? Самовиховання? Переконавання?

Однозначної відповіді на ці питання не існує, оскільки на формування духовності впливають усі вище згадані чинники та багато інших. Проте в їх єдності названі впливи можна об'єднати поняттям психокультура особистості.

Психокультура – у розвинутому вигляді це достатньо висока якість самоорганізації та саморегуляції будь – якої життєдіяльності особистості. Як вже зазначалося раніше, психокультура – це сукупність існуючих у індивіда, групи або етносу уявлень про психіку, форми регулювання і розвитку психіки. Отже, носіями, володарями психокультури можуть бути різні суб'єкти: особистість, група (вікова, професійна і ін.), етнос, соціум в цілому. Тобто психокультура може бути як індивідуальною так і груповою, психокультурою етносу, соціуму.

Особливу роль у формуванні психокультури особистості відіграє психокультура етносу. Психокультура етносу – це характерні для даного етносу уявлення про психіку, форми регулювання і розвитку психіки. Можна сказати, що сформована психокультура етносу певною мірою визначає спрямованість психокультури особистості. Втім, не можна заперечувати зворотнього впливу не можна заперечувати, оскільки індивідуальне та соціальне існують у нерозривному взаємозв'язку.

Звичайно психокультура етносу сприяє засвоєнню духовності особистістю. Та саме особливості самої людини, її психокультура відіграють неабияку роль у формуванні безпосередньо духовності особистості. У сферу психокультури входять рівень і форми розвитку психологічної компетенції, рівень практичного використання уявлень про психіку, технологія формування психічних якостей у різних сферах психіки. Поняття психологічної культури знаходиться в одному рядку з такими поняттями як культура праці, культура побуту, культура поведінки, культура спілкування, фізична культура, культура виховання, культура лікування [2]. Психокультура особистості може включати в себе такі аспекти як світоглядні оцінки, переконання, власні уявлення про світ та себе, здатність до самовиховання, моральні та етичні цінності (хоча вони є більшою мірою продуктом соціуму, але ж особистість сама обирає для себе та формує своє власне бачення з приводу тих чи інших

моральних норм. І яким би загальним не був «список цінностей» запропонованих суспільством, не існує двох однакових людей, так само як не існує абсолютно ідентичних поглядів на будь – що, оскільки особистість сама вирішує, що їй підходить, а що ні).

Один з аспектів психокультури – переконання – має певний вплив на формування духовності особистості, особливо коли йде мова про духовність та псевдодуховність. С. Кримський наголошував на тому, що в ХХІ столітті неможливо казати про падіння духовності. Справа не у відсутності духовності, а в хибній духовності. Тиск хибної духовності дійсно є великою проблемою, коли виникає свого роду неоязичництво. Людина, зазираючи всередину себе, не бачить нічого, крім свого тіла; і тіло розглядається не як орган духу, а як самість. Оце фізичне розуміння життєвих якостей, дійсно породжує псевдодуховність [8].

Переконаність людини в чомусь додає рішучості її вчинкам, висловам і прояву свого відношення до певних подій. Як писав один з відомих російських критиків Д.І. Писарьов: "готових переконань не можна ні випросити у добрих знайомих, ні купити в книжковій лавці. Їх треба виробити в процесі власного мислення" [5, с.30]. Отже, можна сказати, що сучасна людина, з огляду історичних подій і модернізації теперішнього суспільства, змін вектору «духовного бачення» суспільства, потрапляє у пастку. Кожній людині властиве прагнення до створення своїх власних духовних переконань, та, не маючи чіткого підґрунтя (розмаїття векторів розвитку, що пропонується, духовності зараз майже безмірне), вектора спрямованості, виникає загроза, що людина керуватиметься хибним шляхом, що сприяє формуванню псевдодуховності. Для того, щоб людина розвивалася необхідно спочатку посіяти зерно духовності в її душі, щоб з нього вирости паростки духовності, якщо цього зерна немає, або його замінює розмаїття інших дуже легко заблукати. Тому і виникає псевдодуховність. Коли важливішим стає задоволення власного фізичного тіла, а не розвиток духу.

Мислителі різних історичних епох замислювалися над таємницею загального зв'язку життя і Духу людини зі Всесвітом як явищем вічним і безперервним. " Небо, – писав Н. Бердяєв, – є сама найглибша глибина нашого духовного життя" [9, с.2]. В цій глибині, на його думку, закладений духовний досвід як більш глибокий шар буття.

В.Пономаренко прийшов до цікавого висновку, що духовність – це здатність людини трансформувати енергію Космосу і направляти її на інших людей з метою подальшого розвитку уселенської любові, добра і саморозвитку. Він говорить, що: "у чайки мета польоту – пошук хліба насущного. У льотчика, на відміну від птаха, в основі прагнення до польоту – завжди духовна потреба пізнати себе, своє "Я" [10,с.3]. Отже, пізнання себе – це і є духовна робота. Тобто прагнення пізнати себе, своє власне «Я» є певним поштовхом у розвитку духовності. Тобто особистість виховує себе.

Дуже важливим є роль активності самої

особистості у формуванні духовності. Саме її психокультура визначає наскільки людина активна у формуванні своєї духовності. Такий аспект психокультури як самовиховання відіграє значну роль у розвитку духовності. Самовиховання – педагогічно керований процес. Психологічна і практична підготовка до роботи над собою складає одну з найважливіших задач виховання. Дуже важливим є усвідомлення свого способу життя, осмислення значущості тієї діяльності, яка вимагає самовиховання. Важливим є і оволодіння навичками самостійної роботи в тій області діяльності, в якій людина хоче досягти успіху. Виходить, що хоча самовиховання це процес який є частиною безпосередньо розвитку самої особистості, без певної спрямованості на початку, особистість може піти хибним шляхом. Тобто ті, що закладають задатки самовиховання мають самі, насамперед, володіти високим рівнем духовності. Якщо ні, то, що вони вкладатимуть у інших? Знову постає питання про втрату вектора спрямованості і ймовірності піти шляхом псевдодуховності. А від так – психокультура кожної особистості зв'язана з іншою хоча б тим, що впливає, можливо лише опосередковано, але ж впливає на інших. Тому завжди треба пам'ятати, що ті цінності та моральні норми про які розповідає особистість можуть бути «зернами» для розвитку духовності інших.

Психокультура суспільства має орієнтувати людину на самовиховання, а самовиховання активізує виробництво самостійної духовності. Результатом самовиховання є світогляд. А світогляд – це стрижень духовності. З одного боку психокультура сприяє формуванню світогляду, а світогляд зумовлює духовність. Світогляд – це впорядкована система поглядів особистості на природу, суспільство, людину, на їх розвиток. Світогляд особистості формує її спрямованість на обрання тих чи інших цінностей, установок, моральних та етичних норм. Все це формує специфічну психологічну культуру особистості, що в свою чергу впливає на формування духовності особистості. Духовність це якість яка притаманна тільки людині. Вона не дається просто так. Її треба зрощувати на ланах своєї душі, бо людина це не просто створіння, а створіння розумне, що має душу, свідомість, розум.

Духовність – це різноманітний досвід життєдіяльності соціальних суб'єктів, що включає в себе найсуттєвіші результати суспільного досвіду народів щодо освоєння суспільного буття, соціуму в цілому, багатогранних духовних цінностей. Такий досвід має загальний, універсальний характер. Духовність – це такий спосіб свідомої організації особистістю своєї індивідуальної сенсожиттєвої діяльності в сфері духовного виробництва, який забезпечує їй всебічну самореалізацію, самоздійснення її сутнісних сил, різноманітних життєпроявів. Розвиток духовності, її формування потребує неабияких сил, якщо людина справді хоче бути високо духовною особистістю.

Психокультура є фактором, що впливає на появу у людини питання: про сенс життя та пошуки відповідей на нього. Адже, це питання є етапом розвитку духовності особистості. Е. Залотухіна –

Аболіна говорить про те, що сенс життя – це система значимих орієнтирів, які складаються під дією мотивів нашої діяльності і поведінки. Це «не лише сукупність значимих змістів, це перш за все характер нашого актуального ставлення до даних змістів, коли значущість виражає себе в наявних «тут і зараз» позитивних емоціях» [4, с.133]. Чинником виникнення цього питання є психокультура особистості, оскільки не всім людям властивий пошук сенсу буття. Тому саме особливість психокультури особистості визначає її духовність.

Отже, індивідуальна психокультура є важливим фактором формування особистості. Духовний розвиток людини має важливе значення, оскільки від цього залежатиме її моральне, етичне зростання, її вчинки та дії.

Висновки

Отже, духовне життя суспільства є надзвичайно важливим елементом його життєдіяльності, від оптимального процесу розвитку якого залежить його загальний прогрес.

Безпосереднім суб'єктом духовного життя суспільства, зокрема духовної культури, є людина, особистість. Вся система цілеспрямованої діяльності соціальних суб'єктів має бути скерована на створення всебічних умов для самореалізації духовного потенціалу людини, творчого самовтілення її сутнісних сил, різноманітних життєпроявів, вироблення нових духовних орієнтирів.

Багато чинників зумовлюють розвиток духовності. Психокультура соціуму визначає психокультуру особистості, яка є найважливішим чинником формування духовності. Психокультура відіграє основну роль у формуванні особистості, і саме вона впливає на розвиток духовності. Сучасний світ для свого існування потребує людини високодуховної, оскільки саме високодуховна особистість здатна вирішити більшість глобальних проблем сучасності. Тому вивчення ролі психокультури у формуванні духовності особистості є важливим аспектом сучасних філософських досліджень.

Список літератури

1. Виницький О.М. Церква і духовне буття / Духовні скарби українського народу в житті молоді. – Тернопіль: МП “Чумацький шлях”, 1994. – С.62-64.
2. Гримак Л.П. Психологическая культура этноса // Введение в этническую психологию: Учеб. пособие /Ред. Ю.П.Платонов. СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та”, 1995, С. 158-169.
3. Даль В.И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. – М.: ЗАО Изд – во ЭКСМО – Пресс, 2000. – 736с.
4. Залотухина – Аболіна Е.В. Повседневность: философские загадки. – К.: Ника – Центр, 2006, – 256 с.
5. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. – СПб.: Питер, 2004. – 701 с.
6. Ильин И.А. Путь к очевидности.– М., Республика, 1993. – 430 с.
7. Киричук О.В., Роменець В.А. Основы психологии – К.:Либідь. 1995. – 632 с.
8. Кримський С. Ранкові роздуми/Зб.ст. – Худож.оформ. О.Білецького. – К.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120с.
9. Психологический словарь. Под общ. ред. А.В. Петровського, М.Г. Ярошевского – 2 – е изд.,испр.и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
10. Пономаренко В. А. О космической поддержке духа земного человека. // Сознание и физическая реальность. Том 2. № 3. 1997. С. 1 – 5.

11. Шрейдер Ю.А. Ритуальное поведение и формы | регуляции социального поведения./ Отв.ред. М.И.Бобнева,
косвенного целеполагания.//Психологические механизмы | Е.В.Шорохова. М., 1979. – С.103-127.

Я.И. Пономаренко

ДУХОВНОСТЬ И ПСИХОКУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ

В статье раскрываются особенности и роль психокультуры в формировании духовности личности.

Ya. Ponomarenko

SPIRITUALITY AND PSYCHOCULTURE OF A PERSONALITY

The peculiarities and role of psychoculture in the process of formation of personal spirituality are represented in the article.